

1 Observar utschels in üert

2 Zoppà davo üna fanestra as poja observar il cumportamaint dals plü differentes
3 utschels fich dastrusch. La cumposiziun da las spezchas dependa da la situaziun
4 geografica, dals contuorns plü strets e natüralmaing eir da la stagiun: L'utuon
5 svoulan ils utschels migrants vers il süd in lur quartiers d'inviern e tuornan pür
6 darcheu la prümavaira. Pella paja passaintan giasts dal nord l'inviern in Europa
7 Centrala.

8 Na adüna nu's laschan ils utschels observar suot cundiziuns optimalas. Els sun
9 adüna in movimaint, suvent cuvernats da föglia e romma obain uschè dalöntschi
10 davent chi nun es bod na pussibel da tils cugnoscher. Qua güda la
11 cugnoschentscha da la grondezza e da la fuorma dals singuls utschels e dals segns
12 characteristics da lur svoul. Merls e sturnels sun considerabelmaing plü gronds co
13 fringuels e parüschlas. Cun tscherchar pavel ill'erba siglia il merl suvent vi e nan, il
14 sturnel chamina percunter e dà pro mincha pass üna stratta cun seis cheu. In oters
15 cas es la maniera da svolar ün möd adattà per disferenzchar las spezchas. Be pacs
16 utschels pitschens, tanter oter il sturnel, svoulan gualiv oura. Parüschlas e fringuels
17 svoulan per regla in uondas.

18 La fuorma dal pical indicha la nudritüra preferida. Pro utschels chi maglian sems es il
19 pical cuort e ferm, pro quels chi maglian insects cuort ed agüz. Ils magliatuot sco il
20 corv nair han ün pical plü lung, utschels da rapina sco il falcun han ün pical in fuorma
21 da crötsch.

22 Il clom ed il chant sun characteristics pels utschels. Il clom d'utschè consista be dad
23 ün o da pacs tuns ed es suvent sumgliaint pro differentas sorts. Cul clom d'alarm
24 avertischan utschels a lur cumpogns. Pro'ls utschels giuvens as doda il clom da
25 murdieuar. Plü varià co'l clom es il chant. El es per part dat da natüra e l'utschein til
26 po imprendier fin a la perfecziun. Il chant es da grond'importanza in connex cul temp
27 da multiplicaziun. Dadour quel temp chantan be pacs utschels. Cul chant
28 signalisescha il mas-chel seis revier ed avertischa a cumpogns masculins da nun
29 entrar. A listess temp cloma'l a las femnas chi svoulan speravia. Il plü suvent
30 chantan ils utschels la daman a bunura. Vers mezdi rafüda il chant e crescha
31 darcheu vers saira. Il temp precis, cur ch'üna spezcha cumainza a chantar, dependa
32 da la stagiun e da l'ora.

33 Nus umans vain plaschair dal muond plain culurs dals utschels ed ans allegrain
34 da lur tschüblöz e lur cumportamaint allegraivel. Quista descripziun nu correspuonda
35 però a la situaziun dals utschels, perquai ch'ella resulta d'ün pensar umanisant. La
36 vita dals utschels sta suot l'insaina dal cumbat pell'existenza. Prüma sto mincha
37 utschè partir aint bain sias forzas, siond chi dà da far bleras chosas: procurar per
38 nudritüra, far gnieu, proteger e chürrar il cuaditsch, s-chatschar ad inimis e surviver
39 d'ürant invierns fraids. Seguonda as rechatta ün utschè in üna situaziun da
40 concorrenza veementa, siond cha seis cumpogns han ils listess problems.

41 Ils mas-chels da bleras spezchas d'utschels as muossan al cumanzamaint dal temp
42 da multiplicaziun cun pennas glüschainas e culuridas in maniera speciala. Cun
43 differents tuns cloma il mas-chel a la femna in seis revier. Pro blers utschels as poja
44 observar cha'l mas-chel pavla a la femna d'ürant quist temp. Cur ch'ün partenari ha
45 acceptà a tschel, sun dattas las premissas pella multiplicaziun. La lai düra pro noss
46 utschels in general be fin a la fin da la perioda da cuar.

47 Il cumportamaint da far gnieu es iertà e tipic per mincha sort d'utschels. Utschels chi
48 cuan in fouras tscherchan ün'avertüra in ün bös-ch vöd o üna foura in ün mür.
49 Exposts a privels plü gronds sun gniews chi vegnan construits i'l liber. Cuntrari als
50 utschels, chi cuan in fouras, nu sun ils övs da quels utschels bod na visibels. Els sun
51 per part taclats o na da disferenzchar dal contuorn pervi da lur culur.

52 Ils utscheïns sun dependents dal gnieu. Cur ch'els vegnan our da l'öv, suna orbs e
53 nu's pon güdar s'vess. Lur preschentscha pretenda üna gronda müdada da
54 cumportamaint dals genituors. Avant stuvaivan els be cuar e volver ils övs per circa
55 duos eivnas ed uossa hana da pavlar als pitschens fomantats; ün'actività
56 strapatschanta chi tils occupa bod sainza pos. Ün pêr da parüschlas maina mincha di
57 fin 650 jadas pavel per seis cuaditsch. Ils pitschens creschan relativamaing svelt e
58 multiplicheschan lur pais infra pacs dis. La gronda part dals utschels nettaja il gnieu
59 cun portar davent o travuonder ils excremains da lur pitschens. Inimis o invasurs
60 malvis vegnan suvent attachats. Davo circa duos eivnas cumainzan ils utschels
61 giuvens a svolar e bandunan il gnieu pella prüma prouva. Ils genituors tils pavlan
62 amo ün tempet e tils aviseschan ils privels chi s'avicinan.

63 I's doda suvent opiniuns fich differentas, schi saja bun da pavlar als utschels d'ürant
64 l'inviern. Dal punct da vista biologic nu faja dabsögn da tils pavlar. Ils utschels chi
65 passaintan l'inviern pro nus s'han adattats bain a la stagiun freida. Cun pavlar in
66 tscherts lös as promovu la quantità d'utschels sün ün spazi pitschen. Uschè as pon
67 malatias derasar bain. Da tschella vart faja plaschair a pitschen e grond d'observar
68 utschels indigens. Pavlar cun masüra para perquai dad esser ün bun cumpromiss chi
69 resguarda tuots duos puncts da vista. Pavel adattà sun sems da la fluor sulai o da
70 chonv, flocs d'avaina respectivamaing frütta, pomma, nuschs o charn zappada (pels
71 utschels chi maglian insects). D'evitar es pavel insalà sco charnpüerch o rests dal
72 damangiar, quai nu fa bain al stomi dals utschels. Implü esa important da nettiar
73 regularmaing il lö da pavlar.

(tenor LQ, 19-9-2014)